

Karadeniz Barış Ağı – Türkiye, Toplantılar Dizisi
4 Aralık 2010, Helsinki Yurttaşlar Derneği Ofisi

“Çatışma Alanlarında Öğretmenlik”

Son dönemde Türkiye'nin gündemini hararetlendiren konuların başında eğitimde anadilin, yani resmi dil olan Türkçeden başka dillerin kullanımı geliyor. Eğitimde dil haklarının nasıl yer bulacağı meselesinde daha çok tartışmaya, sorun alanlarını tespite ve çözüm önerilerine ihtiyacımız var. Yuvarlak masa toplantısı, özellikle Güneydoğu'da ve Doğu Anadolu'da öğretmenlik yaparken karşılaşılan güçlüklerle (anadili Kürtçe olan çocuklara eğitim vermek, siyasi planda tansiyonun sık sık yükseldiği yerlerde görev yapmak vb.) ilişkin deneyimlerin, zorunlu göçle büyük şehirlere gelen çocukların eğitimde ve okul ortamına uyumda karşılaştıkları sorunların, bu okullarda öğretmenlik yaparken yaşananlara ilişkin bilgi ve izlenimlerin paylaşılmasını amaçlıyordu. Toplantıya ilk ve orta öğrenimde görevli öğretmenler, akademisyenler, araştırmacılar ve ilgili sivil toplum örgütleri ile sendikalardan temsilciler katıldı.

Toplantıda üzerinde durulan fikir ve eğilimler şöyle özetlenebilir:

- Öğretmenler, çatışmaların nasıl aşılabileceği ile ilgili çözüm yolları üzerine doğal olarak kafa yoran önemli bir meslek grubu, bu nedenle özellikle Kürt kentlerinde öğretmenlik yapanların çok değerli deneyimleri var...

- Eğitimde farklı dillerin kullanımı ile ilgili belli bazı önyargılar var; örneğin bunlardan biri, eğitimde birinci dilin öğrenilmesinin ikinci dilin öğrenilmesini zorlaştırdığıdır. Tam tersi oysa; iki dil arasında aktarım yapmak mümkün olabilir, ayrıca eğitimde kendi dili ve kültürünün yer bulması çocuğun eğitimi daha çok benimsemesini sağlar. Bu tip önyargıları bilimsel gerçeklerle ters yüz etmek lazım... Dillere karşı geliştirilen toplumsal yaklaşımların o dilde verilen eğitim uygulamalarının benimsenmesinde doğrudan payı vardır. Dünyanın her yerinde eğitimin başarılı olabilmesi için o bölgede saygı gören bir dilde yapılması gerekir. Türkiye'de bu konuda model geliştirebilmek için dünyadaki örneklerin işleyen ve işlemeyen yönlerini araştırmalı... Diğer yandan da Türkiye'deki yerel uygulamaları incelemek, doğrudan deneyimleri dinlemek lazım... Anadilde eğitim, bir hak olarak tanınmamış olsa da çiftdilli öğretmenlerin çocuklara anadillerinde eğitim verdiği örnekler ve bu örneklerin beslediği stratejilerin paylaşılması iyi olacaktır. Acele etmeden bu konudaki araştırma eksikliğini gidermek ve altyapıyı hazır hale getirmek gerekir.

- Bu alandaki temel dezavantajlar, toplumdaki ekonomik sosyal ve siyasal tutumlar ile dilin eğitimde nasıl kullanılacağı... Baskıcı toplumsal ilişkilerin olduğu yerlerde, diller bir problem olarak algılanıyor. Politik ortamın temel yapısal sorunları, eşitsizlikler doğuruyor ve eşitsizlikler dillere de yansıyor. Çatışmaların önlenmesi ile ilgili konuştuğumuzda, eşitsizlikleri doğuran makro ilişkileri de sorguluyoruz. Kısa vadede deneyim paylaşımı yoluna gidilebilir, her eğitimci, öğretme süreci içinde en doğru yolu yeni baştan keşfetmek zorunda kalıyor çünkü. Diğer ülkelerin bu tip süreçleri nasıl yaşadıkları, çatışmalarla nasıl yüzleştiklerini öğrenmek de önemli... Çokdilli pratiklerin yaşandığı her yerde merkezîyetçilik bırakılmış durumda örneğin...

- Eğitimde Türkçeden başka bir dilin kullanılması resmi olarak reddediliyor olsa bile, Kürt kentlerinde çiftdilli eğitim pratiği zaten bir süredir fiili olarak yaşanıyor. Bu süreci, çiftdilli

eğitim için çaba göstermeye hevesli binlerce ğretmen başlattı. Bölgede ayrıca Kürtçeden başka Süryanice, Ermenice gibi diller de var, devlet zihniyeti bu dillerin yok olmasına neden oldu, bu grupların birçoğu toplum içinde bile dillerini konuşamıyorlar.

- Eğitim Sen Diyarbakır şubesi, diğer sendika şubeleriyle birlikte 1446 sınıf ğretmeni üzerinde bir anket yaptı, bu öğretmenler arasında Türkiye'nin batısından gelip Diyarbakır'da çalışanlar ve bölgenin yerlisi olan çiftdilli öğretmenler bulunuyor. Batıdan gelen öğretmenler, yüzde 68 oranında çocuklarla anlaşamadığı için öğretmenlik yapamadığından yakındı, bölgenin yerlisi olan öğretmenler için bu rakam yüzde 58... Yine Diyarbakır'da çalışan ve Batıdan gelen iki öğretmenle sohbet etmiştim, birleştirilmiş sınıfları okutuyorlardı ve çocukların dilini anlamadıkları için öğretmenlik yapamadıklarını söylemişlerdi. Bu tip binlerce öykü var*, böyle bir eğitim anlayışı olmamalı...

- Bölgenin 16-17 şehrinde eğitimde dil problemi ağırlıklı. Erzincan'ın bölge illerine oranla eğitim altyapısı çok iyi ama orada da ikinci dil meselesi sorunu var, en çok kaynak ayrılan illerde bile bu bir sorun... Ben şehir merkezinde iyi denebilecek bir okulda eğitim veriyorum, beden eğitimi dersini yarı yarıya Kürtçe yapıyorum, kırsal kesimdeki çiftdilli öğretmenlerin yüzde 98'i öğrencileri ile Kürtçe anlaşır. Diyarbakır, Mardin, Hakkri gibi kentlerde derslerde Kürtçe metinler kullanılıyor. Eğitim Sen olarak bu sene 1000 öğretmenin, sınıfında Kürtçe eğitim verebilmesini hedefliyoruz, birinci sınıftan niversiteye kadar müfredat çalışmaları bitirildi, çeşitli materyal geliştirildi, geçtiğimiz 10 yıllık süreçte ciddi anlamda mesafe kaydedildi. Henüz bütün dersler için kitap hazırlanmadı, fakat yıllık bir plan hazırladık. Kurmanciye karşı daha dezavantajlı durumdaki Dimili lehçesinde de çalışmalar yapmaya gayret ediyoruz. Diyarbakır merkezde 46 sınıf, bu çalışmanın atölyesi durumunda... 2002 yılında 12 ğretmenimiz eğitim halindeyken polis tarafından "yakalanmıştı", artık böyle bir sıkıntı yok. Bizim çalışmalarımızdan vali ya da emniyet müdürü haberdar; biz eğitimde çok ciddi sıkıntı yaşatan bir meseleyi fiili olarak çözmeye çalışıyoruz, hem de Kürtlerin bir özlemi bu... Kürt meselesinin çözümü yolunda da önemli bir adım...

- Diyarbakır Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DİSA) raporu**, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) için de çok yol gösterici oldu. Anadilinde eğitimin ne olduğu ile ilgili bir kavram kargaşası var... ERG'nin "Türkiye'de iftdillilik ve Eğitim: Sürdürülebilir çözümler için Atılması Gereken Adımlar"*** başlıklı politika notunda, bir an önce başlatılması gereken adımlara değiniliyor. Bir zihniyet değişimi yaratmak için tartışmaların "ocuğu gören", bilimsel yapıda olması gerektiği noktasından çalışmaya başladık ve farklı model üretmeye varıncaya kadar çok işimiz olduğunu fark ettik, "iftdillilikten" ne anlaşılması gerektiğini ve ilkeleri ortaya koymaya çalışıyoruz. Çok ciddi araştırma ve planlama adımları atılması gerekiyor, kısa dönemde de çocukların gündelik deneyimlerini iyileştirmek üzere yapılabilecek şeyler var. ERG olarak, bu konudaki araştırmacıları bir araya getirebiliriz.

---

* Benzer bir hikâye için:

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=1021084&Date=28.09.2010&CategoryID=97>

** DİSA'nın raporu için bkz: <http://www.disa.org.tr/arastirmalar.html?file=files/images/Dil%20Yarasi.pdf> (İngilizcesi için: <http://www.disa.org.tr/mother-tongue-education.html>)

*** ERG'nin politika notu için bkz: <http://erg.sabanciuniv.edu/node/482>

- Dil tartışmalarının kurumsal düzlemde gerçekleşmesi, bazı noktaları gözden kaçırmamıza neden oluyor. Eğitimde dile ilgili kişisel bilgiler nasıl kullanılıyor? İnsanlar dillerini kaybetmemek için çocuklarıyla evlerinde sadece Kürtçe konuşuyorlar, yine aynı nedenden Kürtçe öğrenmeyen insanlar var. Dilin gündelik hayata aktarılması çok değerli bir deneyim... Biz pedagojik ve psikolojik açıdan iki dilin öğrenilmesi, uyum sorunu, anadilde eğitim hakkı gibi başlıklar üzerinden konuşuyoruz, gündelik pratiklerin bunların tümüyle dışında olduğunu düşünüyorum; ev-sokak-siyaset alanının öğretmen-idare-veli-öğrenci arasında ne gibi gerilimler yarattığını görmek lazım. Bölgenin dışında olduğu için devletin kendini daha yoğun hissettirdiği bir kent olan Mersin'de Kürt mahallelerinde çalışan öğretmenler ile mahalledeki Kürtler arasında nasıl ilişki kurulduğunu araştırmıştık. Kürt öğretmenler ile Kürt öğrencilerin ilişki kurulması engelleniyor ya da Kürt öğretmenlerin velilerle Kürtçe konuşması (veliler Türkçe konuşmıyor) engelleniyor; hemen siyasi bir hafta ile ayrımcılığa uğruyor öğretmenler... Edebiyat, tarih dersleri gibi Türklük ideolojisinin aktarıldığı alanlarda görev yapan öğretmenler ve sınıf öğretmenleriyle (çoğunlukla göç etmiş ya da politik kişiler bunlar) yaptığımız görüşmelerde Türkçeyi öğretip kendi dili yokmuş gibi yapmanın onlarda çok ciddi duygusal gerginliğe yol açtığını gördük... Mesela anadil konusunun işlendiği derslerde de öğrenciler, Kürtçe üzerine konuşmak istiyor.

- Genç bir Laz öğretmen akrabam, Bingöl'ün bir küçük okuluna gönderildi, okulda neredeyse tek başınaydı. Zaman, onun Kürt düşmanlığını kırdı ve Kürtleri orada anlamaya başladı. Bu önemli bir deneyim... Türkiye'de Lazcanın öğretilmesi için Lazuri Mektebi çalışması başlatıldı fakat Lazlar açısından yoğun bir talep yok ne yazık ki...

- Formel öğretim alanlarının dışındaki deneyimler çok önemli... Boğaziçi Üniversitesi'ne sunduğum tebliğde de yer aldığı gibi, gençler öğretmenle Kürtçe konuşmayı, bilinçli bir direniş stratejisi olarak kullanıyorlar, ders sırasında ve teneffüste de... Bir öğretmen olarak Eğitim Sen'li bir müdürünüz varsa, daha rahat Kürtçe konuşabilirsiniz. Okulda maalesef Kürtçe öğretim vermek gibi bir şansım yok benim. Fakat benim gibi öğretmenlerin de bazı tercihleri olabilir; örneğin sosyal bilgiler dersinde Sabiha Gökçen anlatılıyorsa (Dersim'in bombalanmasında görev almıştır bildiğiniz gibi), ben bir strateji olarak bu konuyu kısa geçerim.

- Diğer yandan, Kürtler de anadilde eğitimin ne işe yarayacağını sorguluyor; toplumsal mobilitede ne işe yarayacağı gerçekten belli değil, çünkü dil değersizleştirilmiş. Kürtçenin kullanım alanı Türkçeye maruz kalma yüzünden çok daraldı. Anadilin çocuklar ve toplum tarafından eşit bir değerle algılanması noktasına yoğunlaşmamız gerekiyor. Belki de anadilde eğitim yerine çiftdilli eğitimi düşünmeliyiz. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasıyla birlikte, çocuklar birinci sınıftan önce Türkçeyi öğrenmeye başladılar, dil kaybının en önemli araçlarından biri oldu bu. Okul öncesi eğitimin gelişimsel açıdan önemli olduğunun farkındayım ama bunun dil kaybıyla ilişkisini de görmek lazım.

- Bazı örneklerde de Kürtçe konuşan kişinin yeterince ehil olmadığını düşünüyor insanlar, mesela Dersim'de bir doktor, yaşlı kadına derdinin ne olduğunu Zazaca sorunca, yaşlı kadın onun iyi bir doktor olmadığını düşünüyor. Bir başka örnekte de öğretmen, velilerle Kürtçe konuştuğu zaman veliler bunu duymazdan gelebiliyor...

- Ermenice için bile bu temkinlilik hali vardır, evde rahatça konuşulur ama sokakta konuşulmaktan çekinilir, toplumun dile bakışını değiştirmeli ve dile itibarını kazandırmalı...

- 1992'den sonra özellikle köyler ya da ilçelerden kentlere göçün yoğunlaşmasından en çok etkilenen kesimler kadın ve çocuklardı. Diyarbakır'da 26.000 sokak çocuğu var, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre bu rakam 16.000'dir... Bu çocuklar her gün çatışma ve şiddete maruz kalıyor. Diğer kentlerde de durum farklı değil. Bu süreçte çocukların eğitim hakkı elinden alınıyor, mevsimlik işlerde çalışma zorunluluğu yüzünden 66.000 çocuk eğitim sürecinden kopuyor, bu rakam MEB verilerine göre 4000... Eğitim Sen'in bölgedeki şubeleri oldukça hareketli şubelerdir, dolayısıyla bizim daha doğru ve gerçek rakamlara ulaşma şansımız var. Özellikle kız çocuklara yönelik kampanyalar yürütülüyor, fakat ilköğretimde kızların okullaşma oranı Diyarbakır'da yüzde 87. Kızların ortaokula devam oranı yüzde 21, erkeklerde bu oran yüzde 42. Bölgede özellikle kadın ve çocuklar ciddi anlamda mağdur, bunların da içinde özellikle kız çocukları; dört kızdan sadece biri liseye gidebiliyor. Eğitim açısından ciddi bir eşitsizlik yaşanıyor, bu eşitsizliğin ekonomik nedenleri de var, savaşla ilgili nedenleri de...

- Başak Kültür ve Sanat Vakfı, zorunlu göç üzerine çalışıyor, ağırlıklı olarak çocuk ve gençlerin sanatla güçlendirilmesi üzerine yoğunlaşıyoruz. Saha araştırmalarına ağırlık veriyoruz, görülen o ki İstanbul'da da çocuk ve gençlerin kaderi çok fazla değişmiyor. 2004 yılında (Anadolu yakasının 11 ilçesinde) göçün çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri hakkında bir araştırma yaptık. Altı yıl sonra bu araştırmayı aynı kişiler üzerinden bir kez daha tekrarladık**** ve fazla bir değişimin olmadığını gördük. Üstelik yoksulluk daha da derinleşmişti. Çocuklarda ortaokuldan sonra devamsızlık oranı çok yüksek, en büyük nedeni çocuğun aile ekonomisine katkıda bulunması zorunluluğu... Önceki araştırmamızda ilkökul mezunları çoktu, şimdi ortaokul mezunları çok... Çocuklar göçün eğitim hayatlarını olumlu yönde etkilediğini söylüyorlar, büyük kentlerde eğitime devam edebiliyorlar, öncesinde savaş yüzünden devam edemiyorlardı. Fakat diğer yandan, öğretmenleri, aileleri ve mahalleli ile ilişkilerinde sorunlar yaşamaya devam ediyorlar... Diyarbakır'dan büyük şehre gelen çocuklar ciddi bir dil problemi yaşıyor. Yetişkinler dil konusunda daha rahatlar, çünkü zaten akrabalarının daha önceden gelip yerleştikleri mahallelerde oturuyorlar; kendi gettolarında kendi dillerini konuşma olanakları var. İkinci kuşak, yani ya İstanbul'da doğmuş ya da çok küçükken şehre göçmüş çocuklar ise anadili çok fazla önemsemiyor.

- Eğer çözümden konuşursak, hikâye anlatıcılığı, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin kullanabileceği çok iyi bir araç olabilir, yeni bir dil oluşturabilir. Kürt öğrenciler özelinde dil, kendilerine saygı duyabilecekleri en önemli alan... Buradan yola çıkarak, insanların birbirlerinin hikâyesini dinlemelerini sağlayabilir miyiz? Dünyada buna benzer örnekler var; mesela biz hakikatleri araştırma komisyonlarını hep kayıplar, cezaevleri gibi politik bir düzlemde düşünüyoruz fakat daha mikro düzeye indirdiğimizde, eğitimin, dilin ve gündelik örneklerin de gerçekleri araştırmak için iyi bir alan olabileceğini düşünüyorum. Sınıfların heterojen yapısı, hikâyelerin birbiriyle karşılaşması, tanışması için verimli bir kaynak, bu noktada formel, basit çözümler de bulunabilir; mesela kompozisyon ödevinin konusu bu hikâyeler olabilir.

- Batman'da 10 kişilik bir grupla çalıştım, eğitimden önce çocuklarla sohbet ettik, çocukların en büyük ihtiyacı siyaset konuşmaktı. "Kendimizle ilgili o kadar sınırlı alanlarda paylaşım konuşuyoruz ki, bizi dinleyecek yetişkinler bulmak istiyoruz" demişlerdi. Kendilerini ifade

---

**** Bkz. <http://www.basaksanatvakfi.org.tr/joomla/index.php> (İngilizcesi için: <http://www.basaksanatvakfi.org.tr/english/index.php>)

etmek için sosyal alanda hiçbir imkân bulamıyorlar. Diğer yandan, çocukların rehabilitasyonuna yardımcı olmaları için öğretmenlerin de eğitime, psikolojik desteğe ihtiyacı var.

- Öğrenciyi bilgi edinen bir nesne olarak gören anlayış, çatışmalı alanlarda durumu daha da ağırlaştırıyor. Öğretmenin öğretmen olmadan önceki deneyimleri, sınıf içi ilişkilerini çok etkiliyor. Öğretmenlerin bu konuda ayrıca desteklenmesi gerekiyor. Yetişkinlerin hiyerarşik yaklaşımları ile siyasetin yarattığı gerilim, birbirini besleyip ağırlaştırıyor. Öğretmenlerin demokratik eğitim konusunda eğitilmeleri şart...

- Kürt bölgelerinde, çocukluğun tanımı ile ilgili klasik yaklaşımlar ömrünü doldurdu. Öğrencilerin devlet politikaları hakkında enikonu fikri var; benim 10 yaşında öğrencilerim Osman Baydemir'in son konuşmaları hakkında fikir yürütüyorlar, yani eğitim müfredatının çocukları çok da etkileyebildiğini düşünmüyorum.

- Gençlerin ve çocukların birbirinden öğrenmesi, birbirlerine hikâye anlatmaları çok önemli... Bu açıdan okullarda iyi bir araç olabilecek sosyal sorumluluk kulüpleri de etkin bir şekilde kullanılmıyor. Ayrıca çocuk açısından okul ve okul dışındaki yaşam arasında ciddi bir kopukluk var; çocuklar gündelik yaşamlarını okula yansıtmıyor.

- Son dönemde okul temelli hizmet içi eğitime geçiliyor. İhtiyaçların okul düzeyinde belirlenecek olması olumlu geliyor kulağa fakat bu sürecin sağlıklı ilerlemesi nasıl sağlanabilir? Hizmet içi eğitimin okul bazında uygulanacak olması, yeni dönem kalite yönetimi anlayışlarından etkilenen bir bakış açısının ürünü olabilir yine de izlemek lazım, çünkü anlamlı bir yöntem de olabilir.

- Türkiye açısından çiftdilli eğitim artık kaçınılmazdır, bölgedeki öğretmenler olarak bir ilerleme kat ettik, fakat yine de ciddi sıkıntılarımız var, bolca (Kürtçe) materyale ihtiyaç duyuyoruz... Sorunun iktidar nezdinde zihniyet değişimiyle çözüleceğini düşünüyorum. Bölgede sağlık, siyaset alanında Kürtçenin kullanılması konusunda bir ilerleme ve deneyim var, bu deneyimlerin Türkiye'nin batısına da aktarılabilmesi lazım.

- Eğitim fakülteleri için bir öneri de "çatışma alanlarında öğretmenlik" ya da "çokkültürlü öğretmenlik" temalı bir ders olabilir...

- Devletten beklemekten vazgeçip, kendi çözüm yollarını hayata geçirmek çok etkili bir strateji fakat diğer taraftan da bunun hukuki alana aktarılması lazım.

- İstanbul'da bir özel okulda öğretmenlik yapıyorum, çatışmalı ortamlarda öğretmenlik yapmadım ama sınıfımda her zaman çatışma olur; Musevi, Ermeni çocuklar vardır ve kimliklerini saklamak zorunda kalırlar. Resmi ideolojinin dışına taşmamak noktasında velilerin de ciddi baskısı var, çocuklar gündemdeki konuları tartışmak istiyorlar ama hiç de o kadar özgür değiliz. Türkiye'nin en liberal kolejlerinde daha beter bir baskı ve otokontrol vardır.

- Çatışma çemberini genişleten bir faktör de anne babalar ile çocuklar arasındaki ciddi iletişim problemidir; gündelik yaşamda bile yeterli bir paylaşım olamıyor, çünkü ebeveyn Türkçeyi çocuklar da Kürtçeyi gerektiği gibi kullanamıyor. Eğitimde anadili meselesini konuşurken ebeveynler açısından doğan problemi nasıl çözeceğimizi de düşünelim.